

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Н. Безкровна, асп.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ МЕТОД
ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЛІДЖЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Розглянуто сучасні методи дослідження української романістики. Проаналізовано ефективність їх використання у працях молодих науковців. Приділено увагу процесам, що відбуваються на сучасному етапі вивчення українського історичного роману.

The article is devoted to modern methods which are used to study the Ukrainian Novel. The author analyzed how effective this methods are in the works of young Ukrainian researchers and described trends within modern Ukrainian Historical Novel studies.

Процеси, що заявили про себе в сучасному світовому літературознавстві, є надзвичайно вагомими, і це дозволяє говорити про початок нового етапу в його розвитку. Їх суть полягає в тому, що сьогодні жоден метод не може претендувати на те, щоб бути єдиним у дослідженнях. Відтак у мистецтві, літературі, мовознавстві, філософії тощо постійно відбувається схрещення різних методів, поєднання образів та понять різних епох і, зрештою, виявляється тенденція до пошуку універсальних інструментів наукового дослідження, що визначає актуальність цієї проблеми.

Щодо поняття "метод", яке має довгу історію й величезний досвід застосування, у вітчизняній науці немає однозначного визначення. Науковці тлумачать його по-різному. Ю. Ковалів у літературознавчій енциклопедії розглядає метод (грец. *methodos*: спосіб дослідження) як спосіб відображення дійсності, принцип її типізації, розвитку та зіставлення образів, що втілюють ідею твору, художнього відбору та поцінування довколишніх явищ [10, с. 37]. У сучасному електронному філософському словнику зазначається, що метод – це засіб досягнення мети, певним чином упорядкована діяльність. Метод як засіб пізнання є засобом відтворення в мисленні предмета, який вивчається. Свідоме застосування науково обґрунтованих методів є істотною умовою отримання нових знань. В основі всіх методів пізнання лежать об'єктивні закони дійсності, тому метод нерозривно пов'язаний із теорією [23]. У філософському енциклопедичному словнику за редакцією В. Шинкарука зазначається, що "метод – систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблем чи одержання нової інформації на основі певних регулятивних принципів пізнання та дії, усвідомлення специфіки досліджуваної предметної галузі і законів функціонування її об'єктів" [11, с. 373]. В. Діденко розглядає метод як "спосіб пізнання і перетворення дійсності. Метод – це шлях до істини, спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта" [7, с. 110]. Ю. Степанов вбачає в методі "способи теоретичного освоєння спостереженого і виявленого в експерименті" [20, с. 3]. Отже, в усіх визначеннях, попри деякі відмінності, об'єднуючим складником є констатація дієвого потенціалу методу.

У свою чергу, філологічний метод – метод літературознавства, спрямований на вивчення тексту, його ретельний опис та коментування, залучення до аналізу досвіду мовознавства [22, с. 532].

Метою цієї статті є аналіз процесу використання можливостей різних методів дослідження художнього тексту сучасними науковцями і з'ясування, наскільки свідомим є вибір того чи іншого методу дослідником.

Сучасна ситуація в українській романістиці дуже різнобарвна й насичена різновекторними процесами. У літературу повернувся пріоритет естетичних вимог, прийшло молоде покоління митців, яке стало рушієм багатьох пози-

тивних процесів, активізувалася літературна критика, переоцінені і по-новому репрезентуються здобутки української історичної романістики попередніх періодів. Її основи сформувалися задовго до сучасного моменту, проте зараз переживають своєрідне оновлення. Ця тенденція актуалізувала, з одного боку, принцип незалежної та вільної особистості, ренесансно-романтичний образ людини. Зворотнім боком цього процесу суб'єктивізації світу є потяг до архаїки, міфу, архетипу, "колективного несвідомого" (за М. Гайдегером та К.-Г. Юнґом), що досить помітні в мистецтві. Водночас це принцип "соборного" ставлення до істини не як до власного надбання, а як до своєрідних витоків особистості. Певна ідея постає найчастіше як матеріал для обігрування.

Ілюзорність реального життя, свого роду нео- чи постекзистенціалізм, стали невід'ємною ознакою значної кількості українських романів попереднього періоду. Застійні часи зробили неможливим поєднання безлічного, натуралістично безжального образу реальності з поетикою літературної гри. В українському романі почав брати гору абсурд, позбавлений умовності, абсурд, дивовижно реалістичний. У ньому життя окремої людини, соціуму, суспільства у культурно-історичному масштабі перетворювалося на страшну безперервну гру. Вона показує історію як театр масок. Завдяки абсурдності сформувався гротесковий, фантазмагоричний хронотоп сучасного роману, відбулися різкі зміни в традиційних жанрах.

Карнавальна свідомість героїв, на думку М. Бахтіна, "релятивує все зовнішнє, стійке та незворушне. Це та сама свідомість, що виявляється напрочуд продуктивною для досягнення таких суспільних стосунків, коли попередні форми життя, моральні устої й вірування перетворювалися на "гнилі мотузки" й оголювалися прихована досі амбівалентна й незавершена природа людини й людської думки" [2, с. 287]. У лицедійстві та пародії неначе відбувається звільнення людини з-під завалів хаосу історії.

Типологічними ознаками історичної романістики стають орієнтація на книжну традицію, театралізовані форми оповіді; особлива пародійно-ігрова активність образу, прийнята глибокою іронією; "видовищність" метафори; парадоксальність та експресивність мови.

У кращих зразках сучасної літератури, й романістики зокрема, вдається подолати певні соціальні та психологічні кордони завдяки поєднанню інтелектуальності, елітарності з масовістю й популярністю, сполученню різних мотивів і оповідних технік, створенню певної багатомовності та багатоплощинності сюжетів. Так, німецький дослідник Б. Хілленбранд вважає, що "ситуація з новітнім романом є результатом сучасного стану свідомості... Роман здатний сьогодні лише зображувати світ, до якого неможливо підібрати ключ" [19, с. 62].

Усі ці особливості сучасного історичного роману, зрозуміло, трансформують уявлення про методи його

дослідження й вносять свої корективи у саме усталене розуміння методу як інструменту наукового знання.

Найчастіше літературознавці користуються порівняльно-історичним, естетичним, герменевтичним, типологічним методами. У статті до аналізу було залучено десять робіт.

Зауважимо, що будь-який метод може використовуватися як оптимальний інструмент аналізу тексту твору, якщо він зумовлений специфікою досліджуваних матеріалів.

Естетичний метод статистично є одним із найчастіше використовуваних. Це метод, який спрямовано на визначення сукупності способів наукового обґрунтування та оцінювання художніх творів відповідно до мистецьких канонів. Його можливості дозволили В. Ніколаєнко, автору дослідження "Історичні романи Раїси Іванченко про давню Русь" [12], при аналізі з'ясувати ступінь визначеності насамперед жанрової специфіки. Це питання продовжує залишатися дискусійним. На думку В. Ніколаєнко, жанрова специфіка визначається співвідношенням історичної правди і художнього домислу, поєднанням історичних персонажів із вигаданими, синтезом часових площин сучасності і минувшини. Введення домислу, елементів сучасності, дистанційні ракурси бачення тих чи інших подій або персонажів, суб'єктивне осмислення історії розмивають специфіку історичного роману. Навряд чи можна із цим погодитись. У свій час ще Ф. Прокопович вказав на можливість вводити домисел у найрізноманітніших формах у будь-який текст: художній, поетичний, богословський, оскільки він присутній навіть у Святому Письмі, де кожне слово наділяється богодухновенністю. Як зазначає Ф. Прокопович, домисел не впливає на цінність твору, але є прекрасним механізмом впливу на аудиторію [13, с. 401].

На нашу думку, такий підхід дозволяє конструктивно розв'язати проблемне питання про домисел в історичному романі, який варто розглядати як сугестивний механізм, а не чинник реалізації історичної правди. Відчуття істинності, правдивості інформації, за Ф. Прокоповичем, можна формувати не через показ якихось реальних подій, а технологічно – через враження від інформації, поданої в тексті, що є цілком можливим і доречним у художньому творі [13, с. 401]. В. Ніколаєнко показує, що модерний модус історизму активно витісняє традиційний, що є типовим для сучасного етапу, в якому історизм концентрується в суб'єкті, в індивідуальному героєві, міфологізуванні, ремінісценціях тощо. Йдеться про те, щоб відтворити дух та ідею, а не показати реальну подію чи героя. Усе це свідчить про відхід від канону, що, у свою чергу, є запорукою новаторських підходів у дослідженні творчості будь-якого письменника. Авторка розкриває різновекторність цих відхилень від традиційного розуміння історичної романістики. Це і збагачення змісту творів художніми новаціями, новими виражально-зображальними засобами, формулювання повчальної мети з погляду сучасників, позиція самого автора відносно цієї мети тощо. Авторка стоїть на тих засадах, що історична романістика та наука про неї активно звільняються від тенденційно-методологічного спрощення художності, від ідеологічної заангажованості, віддаючи перевагу різноманітним способам естетичної трансформації історичної правди в художню систему. Посутньо, за логікою авторки, зв'язок із каноном зводиться тільки до історичної тематики. Навряд чи можна із цим погодитись, адже історичний роман – це жанр, спосіб відтворення реальності. На нашу думку, авторка ефективно використала можливість естетичного методу дослідження як способу досягнення художньої реальності твору. Безумовно, саме цей метод домінує й відіграє основну роль при аналізі.

Інші названі методи представлені формально й не проявлені на рівні операційних механізмів.

Автор дослідження "Історична проза Юрія Мушкетика" Н. Горбач [5] звертається також до потенціалу естетичного методу при аналізі історичних творів, але намагається, на відміну від вищезгаданої дослідниці, систематизувати все те, що було зроблено до неї, не даючи власних оцінок і часто впадаючи в описовість. Її мислення традиційне, домінує акцентція на складності, зіткано-сті із суперечностей аналізованого матеріалу, при цьому власних версій не висувається, і перемагає тенденція відповідності канону – естетично сформованому в радянському літературознавстві уявленню про красу і доцільність. І хоча у висновках декларується актуальний зміст, сучасність філософської концепції Ю. Мушкетика, констатується лише невпинність пошуків, потенційні можливості історичної прози в художньому дослідженні життя, проте жодні уроки не конкретизуються. Тому зв'язок із сучасністю лише декларується. На жаль, і потенціал цього методу дослідження з огляду на динаміку актуальних вимог у царині естетики залишається нерозкритим. На нашу думку, певною мірою відбулася підміна понять: насправді авторка послуговувалась механізмами порівняльно-історичного методу, лише час від часу розставляючи естетичні акценти.

Загалом автори сучасних студій про історичну романістику найактивніше залучають до аналізу саме порівняльно-історичний метод. Зазвичай цей метод дозволяє порівняти твори певної тематики, що з'являються в різних авторів або в різні історичні періоди, і вказати на своєрідність підходів до осмислення тієї чи іншої історичної події або персонажа. Окрім констатації, він передбачає створення контекстуального бачення в комплексі взаємозв'язків кожного з аналізованих творів. Цей етап треба вважати обов'язковим. Саме він дозволяє говорити про цінність твору в національному масштабі або ширше – в європейському, світовому. Наприклад, у роботі В. Приходько "Український та російський роман кінця ХХ століття: Проблема національного характеру" [16] порівняльно-історичний метод виявляє себе в постановці власне актуальної проблеми. Шкода, що у висновках автор дослідження не виходить на ширші порівняння, ніж заявлено в назві дослідження. Хоча матеріал дозволяє це зробити. У цілому вишукуються об'єднуючі чинники в українському та російському національних характерах. Підґрунтям такого об'єднання виступає конкретна особистість конкретного моменту в національній історії України та Росії. Справедливо вказується на глибину історичних творів В. Шукшина і М. Вінграновського щодо зображення національного характеру та менталітету. Але цілісність цих характерів, що закорінені в ментально-культурному космосі свого народу, так і не постає як результат дослідження. Врешті-решт В. Приходько вдалося посилити зацікавленість цією проблематикою, вказати на нові підходи в її дослідженні та виявити можливості літературознавчого аналізу через систему образів, жанрові особливості, структуру творів, вийти на широкі узагальнення про природу людини як частини певного національного соціуму. Проте включити проаналізовані нею твори в ширший культурний контекст було б доречно.

По-своєму підходить до згаданого аспекту дослідження автор роботи "Поетика історичної прози Романа Іванчука (особливості часопросторових концепцій)" М. Беліченко [3]. Її цікавить насамперед концепція історії Р. Іванчука як частини української національної культури.

Затребуваний у дослідженні історичної романістики сучасними науковцями є давно і добре перевірений на

практиці типологічний метод, що передбачає висвітлення феноменів на основі їх зіставлень. Він сформувався наприкінці XVIII ст., зумовлений потребою з'ясування спільних ознак у творах різних письменників, належних до однієї стильової тенденції (напрямку) або жанру [21, с. 482]. У праці М. Ільницького та М. Будного зазначається, що типологія – метод, заснований на упорядкуванні літературних явищ за спільними диференційними, істотними (як правило – структурними та функціональними) ознаками задля вироблення системи типів (тобто зразків, узагальнених моделей, парадигм чи матриць) [9, с. 95]. Типологічний метод (від грец. *typos* – відбиток, форма, взіреть) – метод, який стосується типології і ґрунтується на встановленні спільності ознак літературних творів. Залежно від предмета дослідження розрізняють функціонально типологічний та структурно типологічний. У першому випадку твір розглядається крізь призму його соціальних функцій, у другому – вже аналізується з позиції внутрішньої організації текстових складників, тобто типологічний метод порівняльно вивчає структурні й функціональні властивості літературних творів незалежно від характеру генетичних (порівняльно-історичних) відношень між ними. Цей метод необов'язково передбачає двоплановість: форму і зміст, а може обмежуватися формою або лише змістом. Взагалі, з погляду типології, метод може досліджувати будь-яку спільність між літературними творами, оперувати як механізмами аналітичного, так і синтетичного мислення. У хронологічному відношенні типологія може бути історичною або діахронічною. Перша вивчає принципи еволюції певного типу творів чи ознак його, а друга аналізує конкретні структурні або функціональні зміни в одній часовій площині. Метод передбачає відносно образів, персонажів такі способи типізації або художні моделі: 1) відтворення яскравих життєвих типів (тобто якщо в центрі твору стоїть яскрава індивідуальність, це також може бути підставою для типізації); 2) трансформація певного прототипу та поєднання вражень від відомої особистості; 3) творення збірних образів з орієнтацією на достовірність. Власне, це різні способи розбудови художніх типів.

Спроби відтворити нові критерії в царині типології історичної романістики зробили О. Проценко в дослідженні "Еволюція українського історичного роману 90-х років XX століття" [14] та В. Приходько в дисертації "Український та російський історичний роман кінця XX століття: проблема національного характеру". Проте найбільш ґрунтовною можна вважати класифікацію історичних романів, розроблену С. Андрусів [1]. Дослідниця виокремлює три групи історичних романів як жанрових утворень: історико-художні, художньо-історичні, художньо-документальні історичні твори, причому для кожної жанрової групи властивий свій тип вигадки і художнього узагальнення. Класифікація є зручною для застосування і має високий рівень узагальнення. Така система зіставлення художніх творів із виокремленням спільних ознак і є своєрідним внеском у розвиток типологічного методу.

У науковому апараті багатьох досліджень (Л. Ромащенко [18], В. Ніколаєнко та ін.) вказано на герменевтичний метод (метод внутрішнього текстового тлумачення), що відкриває широкі перспективи для науковця. Саме цей метод дозволяє відійти від авторських намірів, історії створення тексту і зосередитись безпосередньо на його актуальній реальності, тобто визначити читацьку аудиторію, функції, стильову приналежність, рівень модифікації опрацьованих раніше тем, ідей, образних втілень тощо. Свідомі наміри автора і кінцевий результат його творчої роботи, особливості

побутування твору, що починає жити власним життям, вплив на читача можуть вступити в протиріччя із задуманим. Наявність подібних процесів якраз і виявляє герменевтичний підхід до тексту. Герменевтичний аналіз має дати відповіді на питання: на яку аудиторію розрахований текст (її освітній рівень, масштаб, вік, культурний рівень, коло зацікавленостей тощо); розкрити функції тексту: транслювати інформацію, трансформувати свідомість читача, закодувати певну інформацію в культурних символах, сформувати естетичні цінності, нові думки, тлумачення; назвати типологічні особливості тексту, тобто який зв'язок із вже існуючими на цю тему чи цю проблематику текстами, де з'явився, у зв'язку з чим, авторство, час появи, ієрархія тексту тощо. Герменевтичний підхід дослідників, зазвичай, зводиться до власних міркувань над художнім матеріалом, справжнього заглиблення в структуру тексту з його багаторівневою організацією, механізмами впливу, системою алюзій, способами самопрезентації тощо не відбувається. Дослідження рідко виходить за межі одного текстового рівня, проте кожен твір має свою звуко-ритмічну, лексико-семантичну, синтагматичну, синтаксичну і власне текстову організацію. Тільки аналіз кожного рівня, а потім синтез результатів дозволяє зробити ґрунтовне вивчення герменевтики тексту і дати відповіді на те коло питань, що актуалізує цей метод. На жаль, попри згадування цього методу в науковому апараті досліджень української романістики другої половини ХХ ст., жодне з них не продемонструвало ефективного й повного використання його можливостей. Деякі науковці заявляють як самостійні такі методи аналізу, як структурний (А. Гуляк [6], О. Журенко [8]), інтертекстуальний (О. Журенко), комплексний (В. Ніколаєнко), системний (М. Беліченко), теоретичний (Д. Пешорда [15]), цілісно-системний (В. Приходько) та інші, проте особливістю герменевтичного методу якраз і є комплексний, системний підхід до тексту, що досліджується в усіх формах прояву, тому "сусідство" згаданих методів в одному списку є певною надмірністю.

Новаторськими методами молоді дослідники не ризикують й експериментувати з новими підходами в царині методології не наважуються. Виняток становить хіба що А. Віннічук – авторка роботи "Концепція героїчного минулого України та способи її художнього втілення в романній прозі другої половини ХХ століття (М. Сиротюк, В. Кулаковський, М. Глухенький)" [4], яка вдається до елементів психоаналітичної критики, проте їх застосування є дещо штучним, тенденційним, оскільки належного мотиваційного рівня авторці досягти не вдалося. В основі психоаналітичного методу лежить теорія, "об'єктом дослідження якої є психічне несвідоме" [17, с. 290]. На жаль, саме такого прочитання в аналізі А. Віннічук немає. Це радше данина часу і моді, аніж нове слово в науковому аналізі історичного матеріалу. Але втішним є принаймні те, що молоді науковці роблять перші несміливі кроки в цьому напрямку, намагаючись по-новому подивитись на історичний процес – з позиції проживання соціальних подій людиною, її почуттів, психологічних установок, усвідомлюваних та несвідомих мотивів.

Усі згадані дослідження спрямовані на те, щоб ввести українську літературу в європейський або світовий контекст.

Висновок про місце того чи іншого твору в такому контексті можна зробити, лише спираючись на численні порівняння в тематичному, проблемному, жанровому плані, інакше кажучи, з'ясувати: хто із зарубіжних письменників писав на цю тему, розробляв цю проблематику або працював у цьому жанрі. Порівнявши українські

твори із зарубіжними, легко можна зробити висновок про їхню цінність, рівень новаторства. І такий висновок, попри його суб'єктивність, є закономірним завершенням авторського дослідження.

На сьогодні українська культура включилась в активний процес взаємодії з іншими культурами світу. Якщо в минулому він обмежувався головним чином слов'янськими культурами, особливо російською, польською, греко-візантійською, то потім українська культура вступила у нові зв'язки з рядом західноєвропейських культур (французькою, німецькою, італійською), з культурою арабів, турків, кавказьких народів, а культурні зв'язки сучасної України охоплюють усі континенти, поширилися на весь цивілізований світ. Цього не можна не враховувати. Українську культуру – мову, фольклор, мистецтво – вивчають у всіх слов'янських країнах, а також в університетах США, Канади, Франції, Німеччини та ін. Щодо науки, то можна з упевненістю стверджувати, що сьогодні не існує високо розвинутої країни, в якій бібліотеки не передплачують наукових журналів нашої країни, тому очікування від науковців студій, що враховують спільність культурних процесів, є закономірним й украй необхідним.

Свою неспроможність визначити місце української літератури у світових процесах, дослідити її внутрішні ритми із віднайденням періодів злету та падіння українське літературознавство гальмує свій розвиток. На наше переконання, жанр історичного роману є дуже вдячним матеріалом для подібного дослідження динаміки літературного процесу.

Усебічне висвітлення поставленої теми вимагає характеристики не лише того, що є в українській культурі, але й того, чого в ній немає порівняно з іншими культурами світу. Літературознавці, зокрема дослідники історичної романістики, мають виконати тут свою частину роботи.

Для свого успішного прогресу літературознавство повинно бути відкритим як зовні для взаємообміну з іншими культурами, так і зсередини для творчого змагання різних ідей, підходів, оцінок тощо.

Метод, як інструмент такої діяльності, є дуже важливим і має використовуватись у повноті своїх можливостей. Він дозволяє випрозорити потенціал художнього тексту, розширити його вплив на аудиторію, зробити практичний досвід письменника трансльованим, поєднати його з теоретичними засадами.

На наше глибоке переконання, літературознавчий метод як механізм дослідження художньої реальності може слугувати плідним тестом на консервативність чи новаторство підходів дослідника тексту, бути промовистим показником аналітичних здібностей науковця.

1. Андрусів С. Мости між часами // Українська мова і література в школі. – 1987. – №8; 2. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского. – М., 1972; 3. Беліченко М. Поетика історичної прози Р.Іваничука (особливості часпросторових концепцій): Дис. ... канд. філол. наук. – К., 2007; 4. Віннічук А.П. Концепція героїчного минулого України та способи її художнього втілення в романній прозі другої половини ХХ століття (М.Сиротюк, В.Кулаковський, М.Глухенький): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2009; 5. Горбач Н.В. Історична проза Ю.Мушкетика: Дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2002; 6. Гуляк А.Б. Становлення українського історичного роману ("Чорна рада" П.Куліша): Автореф. дис. ... д-ра філол. наук. – К., 1997; 7. Діденко В.Ф. Філософія: Ескізи для самопідготовки. – К., 2006; 8. Журенко О.М. Модерні тенденції української романістики 20-х рр. ХХ століття: Дис. ... канд. філол. наук. – К., 2002; 9. Ільницький М.М., Будний В.В. Порівняльне літературознавство: У 2 т. Ч.1. – Львів, 2007; 10. Метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т.2; 11. Метод // Філософський енциклопедичний словник. – К., 2002; 12. Ніколаєнко В.М. Історичні романи Раїси Іванченко про давню Русь: Дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2002; 13. Прокопович Ф. О поэтическом вымысле // Прокопович Ф. Сочинения. – М.-Л., 1961; 14. Проценко О.А. Еволюція українського історичного роману 90-х рр. ХХ ст.: Дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 2001; 15. Пешорда Д. Жанрові модифікації сучасного історичного роману: Дис. ... канд. філол. наук. – Львів, 2001; 16. Приходько В.Б. Український та російський роман кінця ХХ століття: Проблема національного характеру: Дис. ... канд. філол. наук. – Луцьк, 2001; 17. Психологічний метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2.; 18. Ромашенко Л.І. Інтерпретація національної історії в українській прозі ХХ ст.: Дис. ... д-ра філол. наук. – К., 2006; 19. Сиваченко Г. Зрушення кордонів: постсоціалізм чи постмодернізм? // Слово і час. – 1991. – №12; 20. Степанов Ю.С. Язык и метод. – М., 1998; 21. Типологічний метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2.; 22. Філологічний метод // Літературознавча енциклопедія: У 2 т. – К., 2007. – Т. 2.; 23. <http://www.filosof.slovar/m.htm>.

Надійшла до редколегії 20.09.10

І. Забіяка, асп.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ОБРАЗНОГО СВІТУ ЯРОСЛАВА САЙФЕРТА ("ВІРШ НАЙПОКІРНИШИЙ" У ПЕРЕКЛАДІ ГРИГОРІЯ КОЧУРА)

Досліджено ранню творчість чеського авангардного поета Я. Сайферта та, зокрема, ті її особливості, на які варто звернути увагу перекладачів. На матеріалі поезії "Вірш найпокірніший" проаналізовано формальні та змістові складники, що витворюють образний світ поезії. Розглянуто здобутки і втрати Г. Кочура як перекладача цієї поезії.

The article is about early creation period of Czech avant-garde poet J. Seifert and specially about its features, which must be in the focus of translator's attention. On the example of "The most submissive poem" the formal and semantic features, which make the image world of the poem, are analyzed. The advantages and disadvantages of G. Kochur's translation are reviewed.

Авангардний період у розвитку багатьох європейських літератур визначив перехід до нових художніх форм, засобів і сформував нові завдання мистецтва та вимоги до нього. Зокрема, у чеській літературі 1920–1930-х рр. помітна тенденція до оновлення, пошуку, експерименту, результатом яких стало виникнення специфічної течії чеського авангарду – поетизму. У його межах творили надзвичайно цікаві поети – І. Волькер, В. Незвал, К. Бібл, Я. Сайферт та інші. Їхня поезія має цікаві особливості, які важливо зберегти при перекладі іншими мовами. Проблемним вважаємо збереження образного ряду, словесних та графічних експериментів у творах, метафоричної та символічної мови.

Слід наголосити, що специфіка перекладу поезій поетів досліджена вкрай мало. Можемо говорити про окремі згадки в працях, присвячених загальним проблемам перекладу та проблемам перекладу з бли-

зькоспоріднених мов (наприклад, роботи М. Рильського, В. Рагойші), у працях про авангард (А. Біла, Г. Вервес, Г. Моймир, Д. Наливайко) та в працях про чеську літературу початку ХХ ст. (Г. Кочур, С. Шерлаїмова). Тому вважаємо, що дослідження специфіки поезії авангардистів та її перекладу іншими мовами є актуальним та новаторським.

Одним із чільних представників поетизму був Я. Сайферт, який отримав 1984 р. Нобелівську премію з літератури. Його поезія має яскраво виражені індивідуальні ознаки. Починав він як пролетарський поет, пізніше був активним учасником угруповання "Дев'єтсил", дотримувався принципів поетизму та сюрреалізму, а згодом відійшов від будь-яких літературних об'єднань і витворив власний стиль письма. Метою цього дослідження є визначити специфічні риси ранньої творчості Я. Сайферта, які необхідно враховувати при перекладі

© Забіяка І., 2011